

Niemand wil een lot met eindcijfer nul

Koert van der Velde

27 - 2002

Sinds mensenheugenis stellen de mensen zich laatste vragen, maar daar passen voor velen geen geloofwaardige antwoorden meer bij. Zijn levensvragen passé of eeuwig? Vandaag: Is het al te toevallige toeval misschien geen toeval?

Welk lot wint is toeval, zegt Anne de Lange van de Staatsloterij. „Toch koopt een kwart van de drieënhalf miljoen klanten per maand een lot met een eindcijfer naar keuze. Ze hebben het idee dat dit mogelijkwijs zou kunnen helpen te winnen." Het getal zeven is mateloos populair en niemand wil een lot dat eindigt op nul. Gokkers die geluksgetallen kiezen impliceren een meer dan toevallig verband tussen een getal, een prijs en henzelf. „De mensen hebben er plezier in te spelen met getallen die hen aanspreken", relativeert De Lange.

„Dus spelen wij daar op in. Je kunt nu ook op data spelen, want daar hebben mensen nog meer binding mee." De sigarenzaak die een hoofdprijs verkoopt, kan rekenen op een stijging van de lotenverkoop van 40 procent.

Hoewel we weten dat het kopen van een winnend lot blind toeval is, hebben veel mensen toch de neiging zich aangesproken te voelen door een bepaald getal. Als dat getal dan ook wint, dan valt het hun toe vanuit een betekenisvol verband dat sturing veronderstelt. De meesten geloven niet dat alle gebeurtenissen voorbestemd zijn, maar verwachten toch dat bepaalde, cruciale momenten in het leven niet willekeurig plaatsvinden.

Zijn zij een beetje dom? Jazeker, schreef Piet Vroon in 'De tranen van de krokodil'. Zulke mensen zijn even dom als duiven. „Als een duif toevallig een pirouette draaide op het moment dat het voedsel arriveerde, legde hij ten onrechte een verband tussen het een en het ander."

„Ik kijk nu uit het raam en zie rondvaartboot Byzantium voorbij varen. Dat is toeval," zegt de schrijver Harry Mulisch. „Maar soms zijn er zulke rare tekenen dat je gaat twijfelen. Zulk toeval is meer dan een verkeerd gelegd verband." Zo presenteert Mulisch in de verschillende romans allerlei fictieve en werkelijke wel erg toevallige toevalligheden.

„Als je zulke toevalligheden bespeurt, kun je twee dingen doen", legt Mulisch uit. „Je kunt het laten voor wat het is, of je kunt er een theorie over bedenken. Ik kan best leven zonder antwoord. Toch ben ik ook iemand die een theorie zoekt, omdat ik dat interessant vind. Hoe die er uit moet zien, is me nog niet helemaal duidelijk, daar moet ik nog eens goed over nadenken."

Of het belangrijk is oog te hebben voor het al te toevallige toeval, kan Mulisch niet zeggen.

„Waarom zou het? Ik zoek er geen boodschap achter, wil er geen troost of hoop van. Daar hebben we God voor, de weg van de minste weerstand. God moet je niet gebruiken als gemakkelijk antwoord op zulke vragen. God is zelf de vraag." Mulisch noemt het toevallige samenvallen van het gek worden van Nietzsche met de geboorte van Hitler daarom gekscherend een 'ontologisch Nietsbewijs'.

De theoloog Johan Goud wil de vraag of sommig toeval soms niet al te toevallig is niet meer stellen. „De gedachte dat juist het getal zeven wint, is misschien prettig, maar kunnen we beter afleren. Het idee dat niets toevallig is, is er de kosmische uitdijning van. Het komt voort uit het verlangen naar een hogere orde en een leven dat jou beloont en straft als je dit of dat doet. Maar de zin van je bestaan ligt in iets anders dan in het keurig vervuld worden van jouw verlangen naar orde en harmonie."

„Tegenwoordig is het levensgevoel dominant dat alles wat we doen, denken en geloven door het toeval is bepaald, afhankelijk is van waar je wieg stond. Het heeft ons leven totaal doordrongen." Maar dit heeft het leven er niet gemakkelijker op gemaakt. „Want vroeger was het ingewikkeld om om te gaan met het lijden van jezelf en van anderen, en de vraag naar het waarom. Maar tegenwoordig is ook nog eens het geloof in de ordening die er betekenis aan gaf weggevallen. Er zijn mensen die daarom zeggen dat ze vrede met de toevalligheid hebben en die er verder maar niet

over nadenken. Maar het is niet gemakkelijk deze comfortabele oplossing vol te houden."

„Het verlangen naar meer dan toeval is wezenlijk, beheerst ons in verregerende mate. Maar -ik zeg niet dat ik zo ver ben- de hoogste wijsheid zou wel eens kunnen liggen in het loslaten van het verlangen naar een hogere orde en in het beleven van zin dat er onafhankelijk van is."

„Bronnen van heel verschillende tradities verwijzen daarnaar -van Seneca tot Boeddha. De wijsheid die je van de verschillende kanten te leen kan krijgen, komt vaak neer op de aanbeveling het klagen te boven te komen- dat leert ook het verhaal van Job. Dat het goed is het verlangen naar een hogere orde los te laten is een vermoeden gebaseerd op wat langer nadenken."

Ook René van Woudenberg, hoogleraar in de kentheorie, heeft er wat langer over nagedacht, maar hij komt tot andere conclusies. „Allereerst sluit de vaststelling dat al wat er gebeurt toevallig is, logisch gezien niet uit dat er niet óók een hoger plan is. Bovendien is het niet uit te sluiten dat achter een al te toevallige gebeurtenis een diepere betekenis schuilÂ gaat."

Nu zal ook Goud dit niet uitsluiten, maar Van Woudenberg vindt het bovendien 'een deugd' om een deurtje naar het al te toevallige toeval open te houden. Hij noemt de vraag naar al te toevallige toevalligheden 'intellectueel respectabel'. „Ik vind het een deugd als je de openheid hebt om zulke vragen te stellen."

Ook persoonlijk kan de vraag naar het te toevallige hem fascineren. „Ik heb onverwachte en onvoorspelbare ontmoetingen gehad met personen die aan mijn leven een belangrijke draai hebben gegeven."

Van Woudenberg onderscheidt vier vormen van toeval. Je hebt twee soorten persoonsgebonden toeval: het onverwachte toeval -een vondst op een boekenmarkt, en het onvoorspelbare toeval- valt het muntje dat je opgooit op kop of munt. Bovendien heb je twee vormen onpersoonlijk toeval: twee gebeurtenissen die toevallig samenkomen -de lawine die juist op het moment dat jij langs komt skiën naar beneden komt, en het 'diepe toeval' in de quantummechanica dat niet alleen onvoorspelbaar is, maar ook onveroorzaakt- het radioactief atoom dat vervalt naar een andere energieniveau.

Wat vindt hij van mensen die in bijna alles iets niet toevalligs, een hoger plan zien? „Ik ben verlegen met alles wat ik zeg, want het valt niet helemaal uit te sluiten dat ze gelijk hebben. Maar tegelijk is er geen enkele reden voor. Voor mij ligt er een grens als de vrijheid van de mens wordt ontkend."

Zie ook: Koert van der Velde, *Flirten met God. Religiositeit zonder geloof*. Ten Have 2011, 191 – 222.

<https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/42206638/complete%20dissertation.pdf>